

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” **XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL**

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING TADQIQOTCHILIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH XALQARO BAHOLASH DASTURLARINING O‘RNI.

SHONAZAROVA SEVARA RASHIDOVNA

*Termiz iqtisodiyot va sevis universitetining
Boshlang‘ich ta’lim metodikasi kafedrasida
dotsent vazifasini bajaruvchi
pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
e-mail: sevarashonazarova53@gmail.com*

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirishda xalqaro baholash dasturlarining ahamiyati yoritilgan. Xususan, TIMSS, PISA va PIRLS xalqaro tadqiqotlarining ta’lim jarayonidagi o‘rni, o‘quvchilarda ilmiy fikrlash, kuzatish, tahlil qilish va mustaqil xulosa chiqarish ko‘nikmalarini shakllantirishdagi imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, boshlang‘ich ta’limda tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirishning samarali metodlari va pedagogik yondashuvlari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: tadqiqotchilik kompetensiyasi, ilmiy savodxonlik, xalqaro baholash dasturlari, TIMSS, PISA, PIRLS, boshlang‘ich ta’lim, kompetensiyaviy yondashuv, innovatsion metodlar.

Аннотация: В данной статье освещается значение международных программ оценивания в развитии исследовательской компетентности учащихся начальных классов. В частности, проанализирована роль международных исследований TIMSS, PISA и PIRLS в образовательном процессе, а также их возможности в формировании у учащихся навыков научного мышления, наблюдения, анализа и самостоятельного вывода. Кроме того, рассмотрены эффективные методы и педагогические подходы к развитию исследовательской компетентности в начальном образовании.

Ключевые слова: исследовательская компетентность, научная грамотность, международные программы оценивания, TIMSS, PISA, PIRLS, начальное образование, компетентностный подход, инновационные методы.

Abstract: This article highlights the importance of international assessment programs in developing the research competence of primary school students. In particular, the role of international studies such as TIMSS, PISA, and PIRLS in the educational process, as well as their opportunities in forming students’ scientific thinking, observation, analysis, and independent conclusion-making skills are analyzed. Furthermore, the article discusses effective methods and pedagogical approaches for developing research competence in primary education.

Keywords: research competence, scientific literacy, international assessment programs, TIMSS, PISA, PIRLS, primary education, competency-based approach, innovative methods.

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

Kirish. Bugungi globallashuv jarayonida ta’lim tizimiga qo‘yilayotgan talablar tobora ortib bormoqda. Zamonaviy jamiyatda o‘quvchilarning faqat nazariy bilimlarga ega bo‘lishi yetarli emas, balki ularning mustaqil fikrlashi, muammolarni tahlil qilishi, ilmiy izlanish olib borishi va amaliy xulosalar chiqara olishi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli boshlang‘ich ta’lim bosqichidan boshlab o‘quvchilarda tadqiqotchilik kompetensiyasini shakllantirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqotchilik kompetensiyasi — bu o‘quvchining muammoni aniqlash, kuzatish, ma’lumot to‘plash, tajriba o‘tkazish, tahlil qilish va xulosa chiqarish qobiliyatidir. Ushbu kompetensiya o‘quvchilarning ilmiy tafakkurini rivojlantirish bilan birga, ularning ijodiy va tanqidiy fikrlashiga ham xizmat qiladi.

So‘nggi yillarda dunyo ta’lim tizimida xalqaro baholash dasturlariga alohida e’tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, TIMSS va PISA tadqiqotlari o‘quvchilarning bilimni amaliyotda qo‘llash darajasini aniqlashga xizmat qilmoqda. Bu dasturlar o‘quvchilarning nafaqat bilimini, balki fikrlash va tadqiqotchilik ko‘nikmalarini ham baholaydi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirish ta’limning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu kompetensiya quyidagi ko‘nikmalarni o‘z ichiga oladi:

- muammoni aniqlash;
- savollar qo‘ya olish;
- kuzatish olib borish;
- tajriba o‘tkazish;
- ma’lumotlarni tahlil qilish;
- taqqoslash va umumlashtirish;
- mustaqil xulosa chiqarish.

Boshlang‘ich ta’lim yoshidagi bolalar tabiatan qiziquvchan bo‘lib, ular atrof-muhitdagi hodisalarni o‘rganishga intiladilar. Shu sababli dars jarayonida ularning qiziqishlarini qo‘llab-quvvatlash va izlanishga yo‘naltirish muhimdir.

Tadqiqotchilik faoliyati o‘quvchilarda:

- mustaqillik;
- mas’uliyat;
- ijodkorlik;
- mantiqiy tafakkur;
- kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantiradi.

TIMSS dasturi matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha o‘quvchilarning tayyorgarlik darajasini baholaydi. Ushbu dasturda o‘quvchilarning:

- bilimlarni qo‘llay olish;
- ilmiy tushunchalarni anglash;
- mantiqiy fikrlash;
- tahlil qilish;
- muammolarni hal etish ko‘nikmalari aniqlanadi.

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

TIMSS topshiriqlari ko‘pincha real hayotiy vaziyatlarga asoslangan bo‘lib, o‘quvchilardan mustaqil fikr yuritishni talab qiladi. Masalan, tabiat hodisalarining sabablarini aniqlash, oddiy tajribalar natijasini izohlash yoki diagrammalarni tahlil qilish kabi vazifalar o‘quvchilarning tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantiradi.

Boshlang‘ich sinflarda TIMSS talablariga mos topshiriqlardan foydalanish:

- o‘quvchilarning ilmiy dunyoqarashini kengaytiradi;
- kuzatish va tajriba qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi;
- o‘quvchilarning fanlarga qiziqishini oshiradi.

PISA dasturi esa o‘quvchilarning bilimlarni kundalik hayotda qo‘llay olish darajasini baholaydi.

PISA topshiriqlari:

- muammoli vaziyatlar;
- hayotiy misollar;
- tahliliy savollar asosida tuziladi.

Bu esa o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash va tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

PISA talablari asosida tashkil etilgan darslarda o‘quvchilar:

- mustaqil qaror qabul qilish;
- muammoni tahlil qilish;
- dalillar asosida xulosa chiqarishga o‘rganadilar.

PIRLS dasturi o‘quvchilarning matni o‘qish va tushunish darajasini baholaydi. Tadqiqotchilik kompetensiyasi uchun matn bilan ishlash muhim ahamiyatga ega. Chunki o‘quvchi: ma’lumotni izlaydi; asosiy fikrni aniqlaydi; tahlil qiladi; xulosa chiqaradi. Bu jarayonlar tadqiqotchilik faoliyatining muhim elementlari hisoblanadi.

Boshlang‘ich ta’limda quyidagi metodlardan foydalanish samarali hisoblanadi:

Muammoli ta’lim texnologiyasi. Muammoli vaziyat yaratish orqali o‘quvchilarda izlanish ehtiyoji paydo qilinadi. O‘quvchilar savollarga javob topish jarayonida mustaqil fikrlashga o‘rganadilar.

Tajriba va kuzatish ishlari. Tabiiy fan darslarida oddiy tajribalarni tashkil etish o‘quvchilarning amaliy faoliyatini kuchaytiradi. Masalan, suvning bug‘lanishi yoki o‘simlikning o‘sishi ustida kuzatish olib borish.

Interfaol metodlar. “Klaster”, “Aqliy hujum”, “INSERT”, “BBB” kabi metodlar o‘quvchilarning faolligini oshirib, ularni izlanishga undaydi.

Loyiha ishlari. Kichik loyiha ishlari o‘quvchilarning mustaqil tadqiqot olib borish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Masalan: “Suvni tejash”; “Tabiatni asraymiz”; “Sog‘lom ovqatlanish” kabi mavzular.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish. Raqamli texnologiyalar o‘quvchilarning ma’lumot izlash va tahlil qilish imkoniyatlarini kengaytiradi.

O‘zbekiston ta’lim tizimida xalqaro baholash dasturlariga tayyorgarlik ko‘rish va ularni amaliyotga joriy etish bo‘yicha keng ko‘lamli ishlar olib borilmoqda. Bu jarayon: ta’lim sifatini oshirish; xalqaro standartlarga moslashish; o‘quvchilarning ilmiy savodxonligini rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

Maktablarda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash, kompetensiyaviy yondashuv asosida darslarni tashkil etish o‘quvchilarning tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirish bugungi ta‘lim tizimining ustuvor vazifalaridan biridir. Xalqaro baholash dasturlari, xususan TIMSS, PISA va PIRLS o‘quvchilarning ilmiy savodxonligi va tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur dasturlar asosida tashkil etilgan ta‘lim jarayoni o‘quvchilarning: mustaqil fikrlashi; muammolarni hal qilishi; ilmiy izlanish olib borishi; bilimlarni amaliyotda qo‘llashi kabi muhim kompetensiyalarni shakllantiradi.

Shu bois boshlang‘ich ta‘limda xalqaro baholash dasturlarining mazmuni va talablaridan samarali foydalanish zamonaviy, raqobatbardosh hamda ilmiy tafakkurga ega yosh avlodni tarbiyalashda muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Avloni Abdulla. *Turkiy guliston yoxud axloq*. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992.
2. OECD. *PISA 2022 Assessment and Analytical Framework*. – Paris: OECD Publishing, 2023.
3. IEA. *TIMSS 2023 Assessment Frameworks*. – Boston College, 2023.
4. IEA. *PIRLS 2021 Assessment Framework*. – Amsterdam, 2021.
5. Jumayev M. *Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
6. Tolipov O., Usmonboyeva M. *Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari*. – Toshkent: Fan, 2018.
7. Ishmuhamedov R. *Innovatsion pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
8. Azizxo‘jayeva N. *Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat*. – Toshkent: TDPU, 2017.
9. Xoliqov A. *Pedagogik mahorat*. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2021.
10. Saidahmedov N. *Yangi pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent: Moliya, 2018.
11. Hasanboyeva O. va boshqalar. *Pedagogika*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
11. Muslimov N. *Kasb ta‘limi pedagogikasi*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
12. Yo‘ldoshev J., Usmonov S. *Pedagogik texnologiya asoslari*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2016.